

Nr 13.

Ankom till riksdagens kansli den 23 februari 1937 kl. 7 f. m.

Utlåtande i anledning av väckta motioner om vissa ändringar i lagen den 12 maj 1917 om expropriation.

Andra lagutskottet har till behandling i ett sammanhang förehått två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen nr 17 i första kammaren av herrar *Knut Petersson* och *Sam Larsson* samt nr 56 i andra kammaren av herr *Holmbäck*.

I motionerna, vilka äro likalydande, har hemställts, att riksdagen måtte för sin del besluta om sådan ändring av expropriationslagen, att mark avsedd för anläggandet av kommunala friluftsbad, lägerplatser och liknande ändamål må kunna förvärfvas genom expropriation, även om marken är belägen i annan kommun,

samt att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning om lämpligheten av en förändrad sammansättning av expropriationsnämnderna i syfte att vinna en sakkunnigare behandling av expropriationsmålen samt att nedbringa kostnaderna för expropriationerna.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för dessa yrkanden, får utskottet, i den mån redogörelse för desamma ej lämnas här nedan, hänvisa till motionerna.

Utskottet kommer att behandla de båda huvudpunkterna i motionärernas hemställan under särskilda avdelningar i detta utlåtande.

V. Frågan om expropriation av mark för kommunala friluftsbad, lägerplatser och liknande ändamål.

Enligt *lagen den 12 maj 1917 om expropriation* får fastighet, som tillhör annan än kronan, efter tillstånd av Kungl. Maj:t tagas i anspråk genom expropriation för vissa angivna ändamål, bland annat, för allmän väg, för allmän byggnad, för telegraf- eller telefonanläggning eller annan anläggning för den allmänna samfärdselns främjande, för ändamål, som det enligt lag eller författning tillkommer kommun eller annan dylik samfällighet att tillgodose, för att förse en ort med vatten eller förhindra förorenande av vattenledning, som är anlagd för sådant ändamål, för annat ändamål, som är jämförligt med något av, bland andra, de nu nämnda och äger väsentlig betydelse för det allmänna, samt för att bereda befolkningen eller en väsentlig del därav å en ort mark till uppförande av byggnad för överläggningar eller föredrag i allmänna frågor eller åsyftande religiös uppbyggelse, folkbildning, nykter-

hetens främjande eller annat därmed jämförligt ideellt ändamål av synnerlig vikt (1 §). Ägare av fastighet, i avseende varå rätt till expropriation meddelats, är pliktig att avstå fastigheten eller upplåta nyttjanderätt eller servitutsrätt till densamma (2 §).

I *motionerna* framhålles, att under expropriationslagens bestämmelser om rätt att expropriera icke torde kunna inbegripas det fall, att en stad önskar i en främmande kommun förvärva fastighet i avsikt att bereda den egna kommunens befolkning möjligheter till friluftsbad och friluftsliv. Motionärerna anföra vidare:

Dylika fastighetsförvärv måste alltså grundas på frivilliga avtal. Emellertid torde här berörda ändamål numera betraktas såsom så angeläget, att det väl kan jämställas med åtskilliga av dem, för vilka expropriation lagenligt kan påkallas. På sina håll har också yppat sig avsevärda svårigheter att mot rimligt pris förvärva lämpligt belägen mark för friluftsbad och lägerliv.

Det är att förutse, att behovet av allmänt tillgängliga badstränder under en lång tid framåt oavvårligen kommer att ökas. Frekvensen på de kommunala badplatserna pekar oförtydligt i sådan riktning. Det blir under sådana förhållanden ett allmänt intresse att underlätta kommunernas förvärv av fastigheter för här berörda ändamål, vilket lämpligen synes kunna ske genom en sådan ändring av nu gällande lagstiftning, att expropriation kan påkallas även i dylika fall.

Vid *1936 års riksdag* hemställdes i en inom andra kammaren väckt motion, nr 165, av herr Andersson i Tungelsta och fru Gustafson, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag, syftande till att åt den icke jordägande befolkningen underlätta och trygga möjligheterna att kunna idka friluftsliv.

Andra kammarens andra tillfälliga utskott, vartill motionen hänvisades, inhämtade utlåtanden från domänstyrelsen och socialstyrelsen, varjämte utskottet beredde Svenska stadsförbundet, Svenska landskommunernas förbund, Svenska Turistföreningen och Svenska naturskyddsföreningen tillfälle att inkomma med yttranden.

Utskottet yttrade i sitt utlåtande, nr 10, över motionen:

Att den fortskridande mekaniseringen av arbetet och tillvaron över huvud för stora delar av vårt lands befolkning medfört krav på ökade möjligheter till rekreation i form av friluftsliv är ovedersägligt. Utskottet kan från denna synpunkt sett utan tvekan biträda motionens syfte. Ju starkare denna ändring av arbetsformerna blivit och ju mera befolkningen hopas i större samhällen och på grund just därav möter växande svårighet att komma i kontakt med orörd natur, desto mera aktuellt och bjudande blir kravet på åtgärder för tillgodoseende av detta behov, vilket i första hand synes vara ett kommunalt intresse. Med hänsyn emellertid till de synnerligen skiftande formerna av sport- och friluftsliv och till de olikartade naturformer, som den från städerna i vårt land tillgängliga naturen erbjuder, måste, såsom i de avgivna yttrandena framhållits, åtgärderna bli av mycket skiftande art. Den rekreationssökande allmänheten kan emellertid ej lämnas utan bistånd eller tillsyn i och med att större eller mindre stycken orörd natur ställts till förfogande genom det allmännas försorg. Erfarenheterna från senare år motivera såsom

ock från flera håll antytts ett aktgivande på denna allmänhet. De områden, vilka för närvarande upplåtits eller helt enkelt i större eller mindre utsträckning tagits i anspråk för kampande stadsbor o. dyl., förete ej sällan en bild av förödelse. Utskottet vill emellertid lika starkt framhålla, att den bofasta lantbefolkningens intressen måste tillvaratagas. Hänsyn till storstadsbefolkningens behov får ingalunda skymma det förhållandet, att även landsbygdens innevånare efter sitt arbete äro i behov av rekreation och vila i och vid sina egna hem. Denna befolkning har också lovliga rättigheter till mark och ägor. Självklart är, att när en stor mängd människor, t. ex. vid orienteringslöpningar, sammanföras på begränsade områden, de kunna åstadkomma bestående och allvarliga skador å växt- och djurvärld. Det är även av synnerlig vikt att vid utredningen av detta spörsmål beakta förefintliga möjligheter till avspänning i det motsatsförhållande, som otvivelaktigt uppstått och alltmera skärpts mellan den rekreatiönsökande stadsbefolkningen och lantbygdens innevånare, i synnerhet markägarna, vilka ingalunda alltid kunna räknas till storgodsägarnas klass utan lika ofta äro i hög grad beroende av skötseln av sina små lägenheter och hemmansdelar.

Skall en utredning av det med motionen avsedda spörsmålet hava någon utsikt att nå bestående och värdefulla resultat, måste den bliva både grundlig och mångsidig. De avgivna utlåtandena lämna i sådant hänseende många goda uppslag, ehuru de givetvis ej göra anspråk på att vara uttömmande. De synpunkter och önskemål, som vid ovan nämnda möte framförts närmast beträffande Stockholms omgivningar, synas vara värda särskilt beaktande.

Utskottet hemställde, att andra kammaren måtte för sin del med bifall till motionen besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag, syftande till att åt den icke jordägande befolkningen underlätta och trygga möjligheterna att kunna idka friluftsliv, varvid jordägarnas och lantbefolkningens i övrigt berättigade intressen borde ägnas särskilt beaktande. En ledamot avgav blank reservation.

Andra kammaren beslöt i enlighet med utskottets förslag.

På förslag av första kammarens första tillfälliga utskott (utlåtande nr 14) beslöt första kammaren biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut, varefter riksdagen den 23 maj 1936 avlät skrivelse (nr 246) till Kungl. Maj:t i ämnet.

Vid 1936 års riksdag hemställde herr Fredrik Ström i en inom första kammaren väckt motion, nr 294, att riksdagen måtte begära, att Kungl. Maj:t ville med beaktande av de i motionen framförda synpunkterna utreda på vad sätt och i vilken omfattning statens domäner kunde och borde upplåtas till allmänningar för friluftsliv, varvid frågan om samarbete med kommunerna borde särskilt beaktas, samt på vad sätt vid försäljning av kronans mark skälig hänsyn borde tagas till i vad mån denna mark finge bevaras i det allmännas ägo för att tillgodose nuvarande eller framtida behov av allmänningar för friluftsliv och rekreation.

Jordbruksutskottet, som behandlade motionen och införskaffade yttranden över densamma från domänstyrelsen och vetenskapsakademien, yttrade i sitt utlåtande, nr 85:

Utskottet finner de i nu förevarande motion framförda synpunkterna och önskemålen med avseende på anordnande av friluftsallmänningar på krono-

mark förtjäna beaktande. Såsom motionären framhållit, torde stads- och industribefolkningen härigenom kunna beredas ökat tillfälle till friluftsliv. I betraktande jämväl av att staten är rikets största markägare, torde det vara påkallat, att statsmakterna medverka till att de med denna fråga förbundna spörsmål med det snaraste tillrättaläggas. För såväl markägaren som allmänheten är det av vikt, att blivande friluftsplatser anordnas på ett tillfredsställande sätt, därvid bland annat erforderliga ordningsföreskrifter torde meddelas.

Då emellertid ovan omförmälda utredning, syftande till att åt den icke jordägande befolkningen underlätta och trygga möjligheterna att kunna idka friluftsliv, som riksdagen begärt i anledning av motionen II: 165, torde komma att omfatta även frågan om friluftsallmänningar på kronomark, synes särskild utredning i denna del icke vara påkallad. Utskottet anser sig förden skull nu böra stanna vid förut gjorda uttalanden.

Utskottet hemställde, att motionen icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd, vilken hemställan bifölls av riksdagen.

Genom remiss den 16 oktober 1936 anbefalldes Kungl. Maj:t *medicinalstyrelsen* att avgiva yttrande i anledning av riksdagens ovannämnda framställning. Medicinalstyrelsen har därefter i skrivelse den 28 november 1936 anfört, bland annat:

Friluftsliv enbart eller i förening med mera sportligt betonade övningar, bad och dylikt är en hälsofaktor, utomordentligt viktig framför allt för personer, som till följd av sin verksamhet tvingas till ett mer eller mindre stillasittande inomhusarbete. Det öppnar möjligheten för ett sunt utnyttjande av den arbetsfria tiden och ger livsföringen en inriktning, ägnad att befordra kroppslig och andlig hälsa. Särskilt för ungdomen är friluftslivet en värdefull motvikt mot det instängda stadslivets mångahanda avarter. Insikten härom har glädjande nog på senare årtionden vunnit allmän utbredning och på sista tiden tagit sig uttryck i en verklig trängtan efter naturen och det rörliga, obundna livet där. Arbetstidsregleringen har bidragit till att göra denna rörelse till en massrörelse.

Denna allmänna strävan ut till det fria synes böra underlättas med alla till buds stående medel. Från det allmännas sida synes det nu närmast vara en uppgift att bereda lättillgängligt utrymme för friluftsliv åt dem, som bo i orter med större sammanträngd befolkning, närmast de större städerna men även mindre städer, köpingar och municipalsamhällen. För alla dessa orter kan ett hälsobringande friluftsliv i natur och mark hämmas och försvåras bland annat därigenom att kringliggande jord i enskild ägo sluter sig som en mer eller mindre fullständig, mer eller mindre bred gördel kring orten i fråga. Härvid får givetvis tillses, att deras rätt icke trädes för nära, som kanske just på grund av friluftsbehovet sökt sig ut till ytterområdena och bosatt sig här.

Vad särskilt städerna angår har utvecklingen numera lett till en mer eller mindre omfattande, glesare bebyggelse av ytterområdena med villor och småstugor, en bebyggelse, som av naturliga skäl visat särskild böjelse att lägga beslag på förefintliga strandpartier och andra för friluftsliv särskilt lämpade områden.

Såsom framgår av riksdagens skrivelse är det vid frågans lösande skilda intressen, som bryta sig mot varandra, och utskottet har framhållit att utredningen måste bli både grundlig och mångsidig, därest bestående och värdefulla resultat skola kunna ernås.

Härutinnan vill medicinalstyrelsen framhålla följande synpunkter.

En närmare undersökning av det föreliggande spörsmålet torde giva vid handen, att förhållanden icke kunna ordnas enbart genom kommunerna med användande av egna marktillgångar eller genom markförvärv, ej ens genom att staten upplåter kronan tillhörig mark utan att därjämte erfordras särskilda åtgärder för åstadkommande av regionplanering långt utanför samhällena och kronans egna marker och områden. En i markfrågor erfaren jurist och en med regionplanering förtrogen person synas därför böra deltaga i utredningen. Särskilt böra de sakkunniga ägna uppmärksamhet åt de olika former för disposition av markområden, som i England införts för att möjliggöra tillgodoseende av här berörda önskemål.

Särskild uppmärksamhet bör av utredningen ägnas frågan om friluftsmänniskornas uppförande, deras uppfostran och kontrollen av dem.

Utredningen bör vidare granska de möjligheter, som finnas med hänsyn till härbärgen, tältplatser, semesterhem, friluftsbad och idrottsplatser och utreda i vad mån statens hjälp bör lämnas. Ävenså bör uppmärksamhet ägnas transportmöjligheter dels till naturreservaten ifrån städerna (närmast ett kommunalt intresse) dels rörande transportmöjligheter för rekreationsresande i allmänhet. Undersökningen rörande färdvägar, deras utläggande och öppethållande bör ej inskränkas endast till vägar å land utan även till skärgårdsvägar, sjövägar.

Utredningen bör även taga sikte på naturskyddsfrågorna i egentlig bemärkelse, det vill säga vikten för människan att hava tillgång till åtminstone smärre områden av verkligt orörd natur av olika karaktär samt bästa sättet att tillmötesgå detta behov.

Utredningen bör slutligen överväga, huruvida en central ledning av alla de problem, som här berörts är önskvärd och inkomma med förslag till lämplig organisation med beaktande av att i första hand utnyttja bestående organisationer och inskränka nyskapade tjänster till det minsta möjliga.

Under åberopande av det anförda får medicinalstyrelsen livligt förorda att en utredning av frågan kommer till stånd och föreslå att utredningen läggas på bred basis efter angivna riktlinjer.

Ärendet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

Såsom framgår av utskottets redogörelse har 1936 års riksdag i skrivelse den 23 maj 1936 till Kungl. Maj:t anhållit om utredning och förslag, syftande till att för den icke jordägande befolkningen underlätta och trygga möjligheterna att kunna idka friluftsliv. Sedan medicinalstyrelsen den 28 november 1936 yttrat sig över denna skrivelse och livligt förordat en utredning, är ärendet beroende på Kungl. Maj:ts prövning. Vid den undersökning, som i anledning av riksdagens framställning synes kunna förväntas, torde stor uppmärksamhet komma att ägnas frågan om förvärv av bad- och lägerplatser för invånare i städer och andra orter med mera sammanträngd befolkning. Sannolikt torde en dylik utredning komma att giva vid handen, att svårigheter möta att få disponera lättillgängliga markutrymmen för dem, som vilja idka friluftsliv, enär en betydande del av de för ifrågavarande ändamål lämpligaste marktillgångarna befinna sig i enskild ägo.

Det synes därför utskottet sannolikt, att vid en sådan undersökning frågan om möjligheten och lämpligheten att tvångsvis förvärva erforderlig mark måste tilldraga sig uppmärksamhet. De i förevarande motioner behandlade

Utskottet.

spörsmålen om utvidgning av expropriationsrätten torde därför bliva föremål för överväganden vid den av riksdagen begärda utredningen.

Frågan om rätt att expropriera strandområden för anläggande av kommunala friluftsbad intar emellertid enligt utskottets mening en viss särställning. Enligt vad för utskottet upplysts har det på många håll uppstått svårigheter för kommuner att genom frivilliga avtal förvärva badstränder åt sin befolkning. Såsom i förevarande båda motioner framhålles synes expropriationsrätt för närvarande icke föreligga i ett dylikt fall. Det måste emellertid anses vara ett samhällsintresse av stor vikt, att under beaktande av markägarnas berättigade intressen möjlighet till friluftsbad beredes allmänheten, och enligt utskottets mening synes det vara av behovet påkallat, att expropriationsrätt snarast medges för ifrågavarande ändamål, som i fråga om allmän betydelse torde kunna jämföras med åtskilliga av de fall, i vilka expropriationsrätt för närvarande finnes. Utskottet hyser den uppfattningen, att härför erforderlig lagändring bör vidtagas utan att slutförandet av den av 1936 års riksdag begärda undersökningen, därest den kommer till stånd, avvaktas. Utskottet vill därför föreslå riksdagen att hos Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte i samband med den utredning, varom fjolårets riksdag anhållit, upptaga frågan om rätt att expropriera mark för kommunala friluftsbad samt framlägga förslag rörande sistnämnda spörsmål för 1938 års riksdag.

B. Frågan om en förändrad sammansättning av expropriationsnämnderna i syfte att vinna en sakkunnigare behandling av expropriationsmålen samt att nedbringa expropriationskostnaderna.

Ett regelmässigt handlagt expropriationsärende har att genomgå prövning på tre olika håll, i det att detsamma i regel kommer att bliva föremål för handläggning av dels Kungl. Maj:t i administrativ väg, dels domstol och dels expropriationsnämnd. Tillstånd till expropriationen meddelas av Kungl. Maj:t, varefter expropriationsmålet anhängiggöres genom stämning till domstol i den ort, där fastigheten är belägen. Domstolen verkställer en undersökning för att utröna, vilka rättsanspråk som beröras av expropriationen. Sedermera bestämes ersättningen genom en särskild nämnd, som tillsättes under samverkan mellan domstolen och parterna och vars beslut i regel icke får överklagas. Därefter går målet åter till domstolen för slutlig handläggning.

Vad först beträffar ärendets handläggning hos Kungl. Maj:t skall den, som vill förvärva expropriationsrätt, i sin ansökan meddela uppgift å fastighetsägare och innehavare, och dessa personer jämte en var annan, som kan av expropriationen lida men, skola beredas tillfälle att yttra sig över expropriationsansökningen (4 §). Om ansökningen bifalles, skall Kungl. Maj:t bestämma, vilket område expropriationen må omfatta (5 §).

Det andra stadiet av expropriationsärendet, dess instämmande till domstol (13 §), skall ske inom viss tid, som av Kungl. Maj:t bestämes i samman-

hang med expropriationsrättens meddelande, och ett försittande av den bestämda tiden medför expropriationsrättens förlust (5 §).

Det tredje stadiet i ett regelrätt expropriationsärende bildar expropriationsnämndens tillsättande och nämndens fixerande av ersättningsbeloppet. Detta stadium är dock i motsats till de båda föregående icke något för expropriationen såsom sådan väsentligt, vars bortfallande medför, att förfarandet upphör att vara expropriation. Tvärtom kan den exproprierande på frivillighetens väg träffa avtal med de ersättningsberättigade, så att tillsättande av expropriationsnämnd blir obehövt (59 §). Dock måste i detta fall vissa förutsättningar vara uppfyllda. Först och främst fordras, att överenskommelse träffats ej blott med fastighetsägaren utan med alla dem, som hava självständiga ersättningsanspråk. Men vidare måste i detta fall hänsyn tagas även till innehavare av penninginteckningar och därmed jämförlig rätt. Dessa personer kunna icke, om de ej erhålla full betalning för sina fordringar, anses skyldiga att finna sig i att ersättningen bestämmes genom avtal mellan fastighetsägaren och den exproprierande, utan böra äga rätt att påfordra ersättningsbeloppets uppskattande genom nämnd.

I fråga om expropriationsnämndens sammansättning gäller, att om parterna äro ense om valet av nämnd, få de utse de personer de själva önska och till det antal de finna lämpligt med blott den begränsningen, att antalet alltid måste vara udda (22 §). Eljest skall nämnd utses på sätt nedan sägs. KB skall för en tid av tre kalenderår till ordförande i expropriationsnämnder inom länet utse en i praktiska värv väl förfaren man ävensom förordna ersättare för denne. För Stockholms stad skola ordförande och ersättare utses av överståthållarämbetet. Till ledamöter i expropriationsnämnder skola inom varje län följande vara valbara, nämligen 24 av landstinget utsedda och, om stad, som ej deltagar i landsting, finnes, 12 av stadsfullmäktige i varje sådan stad valda ävensom så många av KB utsedda, som motsvara antalet av dem landstinget och stadsfullmäktige valt. Finnas inom ett län två landsting, skall vardera utse 12 valbara. De valbara skola utses för en tid av tre kalenderår. I den mån det är möjligt skall iakttagas, att länets olika delar och de särskilda slag av sakkunskap, som för expropriationsnämnder inom länet äga den största betydelsen, bliva behörigen företrädda bland de valbara. Minst halva antalet av dem landsting och 12 av dem KB utser böra vara ägare av jordbruksfastighet. Stockholms stad och län utgöra i fråga om utseende av valbara ett område. Antalet valbara skall vara 96, av vilka landstinget i Stockholms län, Stockholms stadsfullmäktige, överståthållarämbetet och KB i Stockholms län var för sig i den nu angivna ordningen utse 24 (23 §). Expropriationsnämnd skall utgöras av ordföranden och 4 ledamöter. Vardera parten äger utse en ledamot och rätten två ledamöter i nämnden (27 §).

Inför expropriationsnämnden äga parterna att närmare utföra sin talan (36 §) och kunna även låta höra sakkunniga. Ersättning för exproprierad mark eller rätt skall som regel utgå med fulla värdet (38 §). Vad de flesta i nämnden säga blir nämndens beslut. I fråga om uppskattningen får ej

i protokollet införas eller eljest kungöras, huru nämnden inom sig röstat, och ej heller skälen för beslutet uppgivas (41 §).

Rätten får göra jämkning i nämndens uppskattning endast i vissa uppgivna fall, då det, utan något ingående på principerna för värderingen, på yttre grunder kan tydligt konstateras, att nämnden avvikit från vissa i lagen fastslagna grundsatser (45 §). I fråga om belopp, som blivit bestämt enligt uppskattningen, får ändring ej sökas i rättens beslut (47 §).

Ordföranden och ledamöterna i expropriationsnämnd njuta ersättning för uppskattningen samt ordföranden därjämte för kallelser, protokollsföring och beslutets avfattande i skrift med belopp, som bestämmes av rätten, om överenskommelse ej träffas (66 §).

Den exproprierande är pliktig att gälda all av expropriationsmålets handläggning, expropriationsersättningens bestämmande och fördelning eller eljest av expropriationen följande kostnad (67 §).

I fråga om, bland annat, telegraf-, telefon- och andra elektriska svagströmsledningar finnas i expropriationslagen i vissa hänseenden mildare bestämmelser än de ovan återgivna. Sålunda stadgas för det fall, att endast nyttjanderätt till fastighet upplåtes, att nämnden, om ej annat avtalas, skall bestå av allenast tre ledamöter (93 §).

Utom i den allmänna expropriationslagen ges möjlighet till expropriation i vissa andra författningar, exempelvis vattenlagen den 28 juni 1918, stadsplanelagen den 29 maj 1931, lagen den 7 juni 1934 om allmänna vägar, lagen den 29 juni 1926 om enskilda vägar, lagen den 16 maj 1930 om vägrätt samt lagen den 28 juni 1918 om rätt att över annans mark framdraga ledning för vatten till husbehovsförbrukning. Sistnämnda båda lagar innefatta ett synnerligen förenklat expropriationsförfarande. Enligt 29 § stadsplanelagen skola i avseende å inlösen av mark enligt lagen de allmänna bestämmelserna i expropriationslagen i stort sett lända till efterrättelse.

Kungl. förordningen den 14 april 1866 angående jords eller lägenhets avstående för allmänt behov stadgade i § 3, att till särskilda nämnden (expropriationsnämnden) skulle vardera parten föreslå sex och rätten nämna fem i orten boende män, av vilka tre bland de av vederparten föreslagna och en bland de av rätten nämnda personerna borde av vardera parten utan anförda skäl uteslutas. Enligt § 23 i förordningen gällde, att därest någon, som suttit i expropriationsnämnd, skulle vilja taga betalning därför, hade han att anmäla det hos rätten; och skulle rätten tillägga honom så mycket, som svarade mot hans verkliga kostnad för förrättningen. Denna ersättning skulle gäldas av den, som begärt expropriationen.

Bestämmelserna i 1917 års lag om expropriationsnämndens sammansättning ha utformats i huvudsaklig överensstämmelse med vad expropriationskommittén föreslagit i sitt den 15 september 1910 avlämnade betänkande med förslag till lag om expropriation m. m. Kommittén yttrar i sitt betänkande i denna fråga, bland annat:

Det regelbundna antalet deltagare i expropriationsnämnd har i förslaget nedsatts från nio till fem, en ordförande och fyra ledamöter. Det nuvarande antalet har ofta ej så oväsentligt bidragit till de mycket överklagade höga kostnaderna för expropriationsförfarandet. Ett antal av fem synes ock vara tillräckligt för en allsidig och noggrann prövning av förekommande frågor, så mycket mer om man kan förutsätta, att särskilt ordföranden och även ledamöterna var för sig enligt de av kommittén föreslagna reglerna för nämndens sammansättning skola komma att i ganska hög grad besitta sakkunskap och erfarenhet.

Förslaget har övergivit det nu använda förfarandet, att från varje sida, där rätt att deltaga i nämndens tillsättande finnes, ett visst högre antal personer föreslås för att därefter genom utslutning från annan sida nedbringas till det antal, som skall ingå i nämnden. Då varje part lätt känner sig frestad att utsluta de dugligaste av dem motparten föreslagit, bidrager nämnda förfarande icke till att åstadkomma väl sammansatta nämnder. Var och en, som äger deltaga i val av nämnd, skall därför enligt förslaget omedelbart utse det antal, som tillkommer honom. Sådan valrätt skall tillkomma parterna, som välja en ledamot var, samt den domstol, där expropriationsmålet är anhängigt, med uppdrag att välja två ledamöter. Att domstolen skall välja efter parterna, för att genom sitt val utfylla befintliga brister i de förut tillsattas kompetens, antydes genom den ordning, i vilken de olika valen i förslaget blivit nämnda, och torde för övrigt falla av sig själv. Då parterna endast få välja en ledamot var, bör nämndens flertal, bestående av ordföranden och de två ledamöter domstolen utser, kunna antagas alltid vara fullt opartiskt.

Kommittén föreslog vidare, att ordförande och ledamot i expropriationsnämnd skulle, utöver resekostnadsersättning efter tredje klassen i gällande resereglemente, erhålla ordförande 25 kronor och ledamot 15 kronor i ersättning för varje rese- eller förrättningsdag. Därjämte skulle ordföranden njuta gottgörelse för kallelser, protokollsföring och beslutets avfattande i skrift med belopp, som skulle bestämmas av rätten, om överenskommelse ej kunde träffas.

I det till grund för proposition i ämnet till *1913 års riksdag* ursprungligen utarbetade, till lagrådet remitterade förslaget blevo emellertid de av kommittén föreslagna bestämmelserna om ersättning, då grunderna för ersättningen ansåges böra bestämmas i administrativ ordning, utbytta mot ett stadgande av innehåll, att ordförande och ledamöter i expropriationsnämnd skulle vara berättigade till ersättning för uppskattningen enligt vad därom särskilt stadgades, med rätt därjämte för ordföranden till särskild gottgörelse för kallelser m. m. i enlighet med kommittéförslagets innehåll därutinnan.

Mot det sålunda föreslagna stadgandet framställdes vid granskning av förslaget inom lagrådet anmärkning, därvid lagrådet yttrade följande:

Att, såsom i förevarande lagrum förutsättes skola ske, fastställa allmängiltiga grunder, efter vilka ordförande och ledamöter i expropriationsnämnd skola åtnjuta ersättning för uppskattningen, torde stöta på stora praktiska svårigheter. Ena gången kan det gälla ett vidlyftigt och invecklat expropriationsärende, varför kräves ett tidsödande förberedande studium av handlingarna, åtminstone från ordförandens sida, den andra gången åter ett ären-

de, vars hela behandling av nämnden är undångjord på en eller annan timme. Vid expropriation för en järnväg inträffar i allmänhet, att flera särskilda expropriationsmål handläggas samma dag av expropriationsnämnder med delvis växlande sammansättning.

Med hänsyn till det anförda hemställes, att bestämmelsen i fråga undergår sådan ändring, att i enlighet med nu gällande ordning det anförtros åt rätten att bestämma beloppet av den ersättning för uppskattningen, som skall utgå till ordförande och ledamöter i expropriationsnämnd, för den händelse överenskommelse därom ej träffas.

På grund av lagrådets anmärkning fick stadgandet om ersättning sedermera i propositionen till 1913 års riksdag den avfattning, som detsamma numera äger; och vid nämnda riksdag, därvid frågan om ny lagstiftning i ämnet på grund av kamrarnas stridiga beslut förföll, framställdes ej något förslag till ändring beträffande det ifrågavarande stadgandets innehåll.

I samband med att förslag till ny lag i ämnet genom proposition förelades 1916 års riksdag — vilket förslag i fråga om ersättningen upptog enahanda stadgande som i den föregående propositionen — väcktes inom andra kammaren tvenne motioner rörande detta spörsmål, den ena, nr 245, av ett trettio-tal kammarledamöter, däribland herrar Osberg och Persson i Björsbyholm, och den andra, nr 250, av herrar Lübeck och von Hofsten.

I den förra motionen yrkades, att åt förevarande stadgande måtte givas sådan avfattning, att ordförande och ledamöter i expropriationsnämnd bereddes ersättning med 15 kronor för dag jämte gottgörelse för resekostnader samt därutöver ordförande särskild gottgörelse för kallelser m. m. i enlighet med propositionens innehåll därutinnan.

I den av herrar Lübeck och von Hofsten väckta motionen framhölls, att det vore önskligt, att i lagen infördes en sådan begränsning i förevarande hänseende, som upptagits i 1910 års kommittéförslag, och framställdes förslag därom.

Någon realbehandling av ämnet medhanns emellertid ej vid 1916 års riksdag, varför de i motionerna innefattade framställningarna ej kommo under bedömande.

Vid 1917 års riksdag framlades lagförslaget i oförändrad form för riksdagen, varvid herrar Lübeck och von Hofsten i andra kammaren i motion nr 272 ånyo framställde ovan berörda ändringsförslag.

Lagutskottet hemställde emellertid, under åberopande av lagrådets förut återgivna yttrande, att motionen icke måtte föranleda någon ändring i det kungl. förslaget, och denna utskottets hemställan bifölls av riksdagen.

Frågan upptogs ånyo i en vid 1924 års riksdag inom andra kammaren av herrar Osberg och Persson i Björsbyholm väckt motion, nr 188. I denna gjordes gällande, att det för nedbringande av expropriationskostnaderna vore lämpligt, att i lag fastställdes vissa grunder, efter vilka ersättningen till nämndens ordförande och ledamöter skulle utgå. I sådant hänseende kunde

lämpligen tänkas ett dagtraktamente av 30 kronor samt reseersättning efter tredje klassen i gällande resereglemente, varjämte bestämmelser borde meddelas om ytterligare ersättning efter vissa grunder till ordföranden.

Andra lagutskottet framhöll i utlåtande nr 3, att de i motionen framförda synpunkterna redan vid expropriationslagens antagande förelegat till bedömande utan att då vinna beaktande. Den för bestämmande av ersättning åt expropriationsnämnden gällande ordningen, enligt vilken domstolen, i händelse överenskommelse om ersättningens storlek ej kunnat träffas mellan vederbörande, hade att meddela bestämmelser därom, syntes utskottet vara att föredraga framför den av motionärerna föreslagna ordningen. Utskottet ville därvidlag särskilt erinra om att exproprierande part, som funne framkomna ersättningsanspråk vara för högt tilltagna, städse ägde tillfälle att vid domstolen före ärendets avgörande muntligen eller i ingiven inlaga göra de erinringar mot de fordrade beloppens storlek, vartill han kunde finna sig äga fog.

Utskottets hemställan om avslag å motionen bifölls av riksdagen.

Vid 1925 års riksdag förelåg frågan åter genom en av herr Osberg inom andra kammaren väckt motion, nr 165.

I sitt över motionen avgivna utlåtande, nr 4, hemställde andra lagutskottet om avslag å motionen samt anförde till stöd därför följande:

Från olika håll framkomna, å gjorda erfarenheter grundade uttalanden synas väl giva stöd för motionärens uppgift, att i åtskilliga fall till ledamöter av expropriationsnämnd utgått i förhållande till det å saken nedlagda arbete oskäligt hög ersättning. Vid övervägande av frågan, huruvida den av motionären föreslagna ordningen skulle giva garantier för med rättvisa och billighet mera överensstämmande resultat i förevarande avseende, har emellertid utskottet icke funnit anledning frångå sin i fjolårets utlåtande intagna ståndpunkt. De uppgifter, som åvila en expropriationsnämnd och särskilt dess ordförande, växla i hög grad från fall till fall och stå ingalunda alltid i förhållande till värdet av den egendom, som är i fråga. Under sådana omständigheter synes det utskottet, som om reglerna för ersättningens bestämmande böra vara sådana, att de lämna rum för rimlig anpassning allt efter förhållandena i de särskilda fallen. Härtill gives möjlighet med de för närvarande i ämnet gällande bestämmelser, en möjlighet, som däremot skulle försvinna i och med genomförandet av den av motionären föreslagna omläggningen. I motionen har visserligen framkastats tanken på tillitandet av skilda ersättningstaxor allt efter värdet av den egendom, som med de särskilda expropriationsförrättningarna avses. Med hänsyn till det redan anförda torde dock denna utväg få anses föga ändamålsenlig. De av motionären påpekade missförhållandena torde, såsom utskottet i fjol anmärkte, inom den nuvarande anordningens ram kunna förebyggas därigenom, att vederbörande exproprierande part, i den mån anledning därtill gives, inför domstolen före ärendets slutförande framställer anmärkning mot de begärda ersättningsbeloppens storlek. Att sålunda framställda anmärkningar av vederbörande domstol vinna skäligt beaktande, torde med fog kunna förut sättas.

Riksdagen avslög motionen.

Vid 1927 års riksdag väckte herr Osberg åter en motion i ämnet, nr 104 i andra kammaren.

Andra lagutskottet anförde i sitt över motionen avgivna yttrande, nr 3, efter redogörelse för ärendets tidigare behandling, att i motionen såsom motive-ring för yrkandet icke åberopats andra omständigheter än de, som av motio-nären anförts i frågan vid föregående riksdagar. Då utskottet ej erhållit kännedom om några nytillkomna omständigheter, som kunde föranleda riks-dagen att frångå sin tidigare intagna ståndpunkt i ärendet, hemställde ut-skottet, att motionen icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Utskottets hemställan bifölls av första kammaren, under det att andra kam-maren med avslag å utskottets hemställan biföll motionen. Frågan hade allt-så genom kamrarnas stridiga beslut fallit.

Vid 1929 års riksdag hemställde herr Osberg ånyo i en inom andra kam-maren väckt motion, nr 90, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till ändrade bestämmelser i fråga om ersättning till expropriationsnämnder.

Andra lagutskottet yttrade i sitt utlåtande, nr 8, över motionen:

Det torde icke kunna bestridas, att ersättning till ledamöter i expropria-tionsnämnd stundom utgår med belopp, vilka överskrida vad som kan anses skäligt med hänsyn till uppdragets omfattning och beskaffenhet. Såsom ut-skottet vid ärendets tidigare behandling anmärkt, äger visserligen vederbö-rande exproprierande part, i den mån han är missnöjd med nämndens kost-nadsräkningar, rätt att påkalla domstols avgörande av ersättningsfrågan, men detta förfarande läser sällan komma till användning. Den exproprie-rande parten anser sig nämligen i allmänhet av grannlagenhet eller andra skäl icke böra draga nämndens ersättningsanspråk inför domstols prövning.

Nuvarande föreskrifter rörande bestämmandet av ersättning åt ledamöter i expropriationsnämnd kunna således icke anses vara i allo tillfredsställande. När det gäller att finna en lämpligare lösning av ersättningsfrågan, kunna olika anordningar komma under övervägande. Man skulle således kunna ifrågasätta fastställande av allmängiltiga regler för arvodets beräkande. Härvid synes man emellertid ej kunna förbise, att svårigheter torde uppstå på grund därav, att expropriationsärendena ibland kunna vara synnerligen invecklade och vidlyftiga och i andra fall åter av mycket enkel beskaffenhet. En annan utväg vore givetvis, att domstolen ålades att alltid pröva och fast-ställa arvodena utan ledning av bestämmelser om normalarvode. Tänkbart vore även, att ett visst dagarvode bestämdes i lag och att domstolen tiller-kändes rätt att, när omständigheterna därtill föranleda, höja detsamma. En närmare utredning synes emellertid vara erforderlig för att bestämma, vilken av här angivna eller eventuellt andra möjligheter till frågans lösning bör föredragas.

Utskottet hemställde, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t an-hålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning om lämpligare be-stämmelser än de nuvarande beträffande ordningen för uppskattande av arvodet till ledamöter i expropriationsnämnd enligt lagen om expropriation den 12 maj 1917 samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utrednin-gen kunde föranleda.

Reservationer anmäldes dels av herr Lindhagen beträffande motiveringen, dels av herrar Magnusson i Skövde, Ros och Ödström, vilka avgåvo blank reservation, dels ock av herr Magnusson i Kalmar, som ansett, att utskottet bort avstyrka motionen.

Riksdagen biföll utskottets hemställan, varefter riksdagen i skrivelse den 1 mars 1929 (nr 48) gjorde framställning till Kungl. Maj:t i ämnet.

Vid 1931 års riksdag framlades i proposition, nr 79, förslag till stadsplane-lag m. m.

I en inom första kammaren av herrar Lindhagen och Fredrik Ström väckt motion, nr 237, hemställdes, att riksdagen med anledning av propositionen ville hos Kungl. Maj:t anhålla, att såsom stöd för berörda lagstiftning måtte skyndsamt föreläggas riksdagen förslag till revision av allmänna expropriationslagen i syfte att förebygga ett fortsatt, oskäligt betungande av samhällena — eller åtminstone stadssamhällena — genom orimligt hög jordlösen och överdrivna ersättningar till expropriationsnämnden.

Av de vid motionen fogade bilagorna synes framgå, att enligt motionärernas uppfattning en revision av expropriationslagstiftningen huvudsakligen borde inrikta sig på dels ändrade bestämmelser rörande ersättning till leda möterna i expropriationsnämnd, dels omläggning av expropriationsnämndernas sammansättning, deras ställning gentemot parterna samt befogenhet, dels ock åstadkommande av ingående föreskrifter rörande bestämmande av expropriationsersättningens belopp. Tillika framhölls önskemålet, att något borde göras, vilket fäste uppmärksamheten på det ansvar, som en expropriationsnämnds ledamöter och tillkallade sakkunniga hade att uppbära, ävensom nödvändigheten att borttaga det stadgade hemlighållandet av nämndernas motiv samt att införa reservationsrätt för nämndens ledamöter.

Första lagutskottet, som behandlade propositionen och de i anledning av densamma väckta motionerna, yttrade i sitt utlåtande, nr 27, om motionen I: 237, bland annat:

Genom skrivelse den 1 mars 1929, nr 48, anhöll riksdagen, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning om lämpligare bestämmelser än de nuvarande beträffande ordningen för uppskattande av arvodet till ledamöter i expropriationsnämnd enligt lagen om expropriation samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda. Skrivelsen är för närvarande beroende på Kungl. Maj:ts prövning. Med hänsyn till vad sålunda förekommit finner utskottet sig i anledning av motionen böra uttala det önskemålet, att nyssnämnda, av riksdagen begärda utredning måtte bedrivas med all skyndsamhet och att Kungl. Maj:t vid ärendets prövning måtte taga under övertvägande, i vad mån de av motionärerna gjorda yrkandena äro av beskaffenhet att böra vinna beaktande.

Första lagutskottet föreslog emellertid ej någon hemställan till Kungl. Maj:t i ämnet.

Riksdagen godkände utskottets utlåtande.

Härjämte torde böra nämnas, att vid 1928 års riksdag framställdes yrkande i likalydande motioner, I: 163 av herr Möller m. fl. och II: 295 av herr

Hansson i Stockholm m. fl., att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, bland annat, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning, huruvida genom främjande av avtal under hand eller på annat sätt kostnaderna för ett expropriationsförfarande kunde nedbringas, ävensom för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen gäve anledning.

Sammanatta andra lag- och jordbruksutskottet hemställde i sitt över motionerna avgivna utlåtande, nr 2 — under framhållande att det icke kunde förnekas, att ett expropriationsförfarande i verkligheten understundom medförde avsevärt större kostnad för den exproprierande än kostnaden vid motsvarande förvärv från en jordägare, som godvilligt avstode mark, samt att en utredning av detta spörsmål borde komma till stånd — att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa den av motionärerna begärda utredningen och för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen gäve anledning.

Utskottets hemställan blev emellertid av riksdagen avslagen.

Över riksdagens ovannämnda skrivelse den 1 mars 1929 har Kungl. Maj:t inhämtat yttranden från överståthållarämbetet och länsstyrelserna.

5 länsstyrelser (i Stockholms, Kalmar, Malmöhus, Älvsborgs och Skaraborgs län) ha funnit de nuvarande bestämmelserna tillfyllestgörande och avstyrkt lagändring.

Ö.Å. och 13 länsstyrelser (i Uppsala, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kristianstads, Hallands, Göteborgs och Bohus, Värmlands, Örebro, Västmanlands, Kopparbergs, Gävleborgs och Västerbottens län) ha visserligen i allmänhet ej funnit avgörande skäl föreligga för lagändring men, därest sådan skulle komma till stånd, tillstyrkt, att denna finge den innebörd, att ersättningsbeloppen alltid skulle prövas av domstol oberoende av parternas yrkanden.

Liknande ändring har tillstyrkts av *länsstyrelsen i Västernorrlands län*, som funnit det nuvarande systemet kunna föranleda till oskäligen belopp.

4 länsstyrelser (i Södermanlands, Gotlands, Blekinge och Norrbottens län) ha tillstyrkt, att ersättningen bestämmes att utgå i form av rese- och dagtraktamenten jämte eventuellt något mindre belopp.

Länsstyrelsen i Jämtlands län har ej funnit några missförhållanden föreligga inom länet i förevarande hänseende men uttalat, att därest ändring skulle ske, denna borde gå ut på att domstol tillerkännes rätt att höja ett i lag föreskrivet arvode.

Vid de flesta länsstyrelsernas utlåtanden ha fogats yttranden av ordförandena i länens expropriationsnämnder, i vilka yttranden lämnats uppgifter om de ersättningar, som brukat utgå till ordförande och ledamöter i nämnderna. I allmänhet har uppgivits, att ersättning utgått i form av dagarvode till såväl ordförande som ledamöter. Dessa arvoden ha växlat med hänsyn till arbetets omfattning och mer eller mindre invecklade beskaffenhet. I vissa delar av landet har ersättningen ej utgått i form av dagarvode utan i stället bestämts till ett belopp för varje förrättning (Stockholms stad och

län samt Östergötlands, Kalmar och Kristianstads län). I några fall har, förutom dagarvode resp. förrättningsarvode, särskild gottgörelse lämnats ordföranden för dennes arbete med ärendena före sammanträdena (Stockholms stad samt Gotlands, Göteborgs och Bohus, Örebro och Gävleborgs län). Enligt de lämnade uppgifterna växla arvoden till ordförandena mellan lägst 25 kronor (5 fall) och högst 300 kronor (1 fall). I sistnämnda belopp ingick ersättning för resekostnader. De vanligaste arvodesbeloppen äro 50, 75, 100 och 125 kronor. Från ett län har uppgivits, att ordföranden brukar erhålla dubbelt arvode vid sammanträde utom boningsorten. Ledamöternas dagarvoden ha som regel utgått med lägre belopp än ordförandenas. Arvoden variera mellan lägst 15 kronor (2 fall) och högst 150 kronor (1 fall); i allmänhet ha de varit 25, 50, 75 eller 100 kronor. I åtskilliga fall ha ordförandena och ledamöterna fått uppbära särskild ersättning för resekostnader, medan däremot i andra fall dagarvodena bestämts med hänsyn jämväl till utgifter och tidsspillan i anledning av resor till förrättningsorten.

Genom Kungl. Maj:ts beslut den 7 december 1934 har ärendet avskrivits från vidare behandling.

Utskottet övergår nu till att återgiva vissa stadganden i gällande lagstiftning av intresse i förevarande sammanhang.

Enligt 21 kap. i lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet skola ägodelningsnämndemännen utses av valmän, utsedda å kommunalstämma av de i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigade, som där äga eller innehava jordbruksfastighet. Ägodelningsnämndemännen äro för resa till och från det ställe, där ägodelningsrätten sammanträder, samt för uppehållet vid rätten som regel berättigade till ersättning enligt gällande resereglemente.

Enligt 2 kap. jorddelningslagen skall för varje kommun finnas ett efter behovet avpassat antal gode män, minst två och i regel högst sex, vilka ha att biträda lantmätare vid åtskilliga lantmåteriförrättningar. Valet förrättas å kommunalstämma av de i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigade, som äga eller inneha jordbruksfastighet. Enligt gällande resereglemente är god man vid syn eller annan förrättning berättigad till traktement och reseersättning.

Enligt 10 kap. vattenlagen skall till handläggande av syneförrättning rörande inrättande av allmän flottled förordnas i vattenbyggnad kunnig och i flottning förfaren person. Förrättningsmannen skall vid syneförrättningen biträdas av två av länsstyrelsen utsedda, om ortens förhållanden kunniga gode män, av vilka den ene bör vara förfaren i flottning och den andre i jordbruk samt endera av dem dessutom kunnig i skogsbruk. Enligt en kungl. kungörelse av den 7 september 1920 ang. gottgörelse till, bl. a., de i vattenlagen omförmälda synemännen vid syneförrättning rörande allmän flottled skall förrättningsmannen, förutom resekostnads- och traktementsersättning enligt resereglementet, åtnjuta arvode med 50 kronor för varje förrättningsdag. För vissa arbetsuppgifter är förrättningsmannen berättigad till särskild ersättning. Sålunda äger förrättningsmannen för uppsättande av protokoll och övriga handlingar i målet m. m. åtnjuta gottgörelse, beräknad på det sätt, att för varje förrättningsdag må utgå arvode för två expeditjonsdagar efter 50 kronor för dag. Enligt samma kungörelse äger god man vid syn-

förrättning rörande allmän flottled njuta resekostnads- och traktamentsersättning enligt resereglementet samt därjämte dagarvode med 20 kronor för varje förrättningsdag.

I fråga om ersättning åt förrättningsmän får utskottet vidare hänvisa till, bl. a., gällande lantmäteritaxa, lantbruksingenjörstaxa samt resereglementen för lantmätare och lantbruksingenjörer.

Utskottet.

Såsom framgår av den ovan lämnade redogörelsen är frågan om sättet för bestämmande av ersättning åt expropriationsnämndens ledamöter ett spörsmål, som under de senaste årtiondena i hög grad tilldragit sig riksdagens uppmärksamhet. På förslag av andra lagutskottet har 1929 års riksdag i skrivelse till Kungl. Maj:t anhållit, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning rörande lämpligare bestämmelser än de nuvarande beträffande ordningen för uppskattande av arvode till ledamöter i expropriationsnämnd. Andra lagutskottet uttalade vid 1929 års riksdag, att det icke torde kunna bestridas, att ersättning till ledamöter i expropriationsnämnd stundom utginge med belopp, vilka överskred vad som kunde anses skäligt med hänsyn till uppdragets omfattning och beskaffenhet. Utskottet framhöll, att vederbörande exproprierande part visserligen ägde rätt att påkalla domstols avgörande av ersättningsfrågan men att detta förfarande sällan torde komma till användning, då den exproprierande parten av grannlagenhet eller av andra skäl ansåge sig icke böra draga nämndens ersättningsanspråk inför domstols prövning. Sedan Kungl. Maj:t hört överståthållarämbetet och samtliga länsstyrelser över riksdagens ovannämnda skrivelse, har Kungl. Maj:t den 7 december 1934 avskrivit ärendet från vidare åtgärd.

Utskottet, som tagit del av den av Kungl. Maj:t verkställda utredningen, anser emellertid, att de skäl, som tidigare anförts för en lagändring, fortfarande äga giltighet. Den bristande enhetlighet vid arvodenas fastställande, som är utmärkande för den nuvarande ordningen, måste enligt utskottets mening föranleda till ett allvarligt övervägande, huruvida nämndens ersättning ej bör bestämmas med ledning av vissa i lag eller administrativ författning angivna regler eller i varje fall under en mera effektiv medverkan av rätten än vad för närvarande är fallet.

Såsom framgår av utskottets redogörelse hava olika förslag till frågans lösning framkommit, exempelvis i andra lagutskottets ovan återgivna uttalande vid 1929 års riksdag. Dessa och eventuella andra möjligheter att lösa ifrågavarande spörsmål förtjäna enligt utskottets mening att bliva föremål för en ingående prövning. Utskottet erinrar i detta sammanhang, att på andra närbesläktade lagstiftningsområden särskilda normer finnas för den gottgörelse, som bör tillkomma förrättningsmän. Utskottet vill på grund härav föreslå riksdagen att hos Kungl. Maj:t hemställa om fortsatt utredning angående möjligheten att i expropriationslagen meddela lämpligare bestämmelser än de nuvarande beträffande ordningen för fastställande av ersättning till ledamöter i expropriationsnämnd.

Enligt utskottets mening hava däremot icke tillräckliga skäl anförts till stöd för det i motionerna gjorda påståendet, att gällande bestämmelser om

expropriationsnämndens sammansättning böra bli för föremål för översyn. Det synes utskottet, som om det genom det nuvarande systemet, vilket kännetecknas av parternas och rättens samverkan vid val av nämnd, vore tillfredsställande sörjt för att nämnden kommer att inrymma erforderlig sakkunskap samt uppbäras av parternas och allmänhetens förtroende.

Utskottets hemställan.

Under återropande av vad utskottet ovan (sid. 5 och 16) anfört får utskottet hemställa:

A. Beträffande frågan om expropriation av mark för kommunala friluftsbad, lägerplatser och liknande ändamål:

1) att riksdagen, i anledning av förevarande motioner, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville i samband med den av 1936 års riksdag begärda utredningen angående underlättande och tryggande av möjligheterna för den icke jordägande befolkningen att kunna idka friluftsliv upptaga frågan om rätt att expropriera mark för kommunala friluftsbad samt för nästkommande riksdag framlägga förslag rörande sistnämnda spörsmål; samt

2) att motionerna i förevarande del, i den mån de icke blivit beaktade genom vad utskottet ovan hemställt, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd;

B. Beträffande frågan om en förändrad sammansättning av expropriationsnämnderna i syfte att vinna en sakkunnigare behandling av expropriationsmålen samt att nedbringa expropriationskostnaderna:

1) att riksdagen, i anledning av förevarande motioner, ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa fortsatt utredning angående införande i expropriationslagen av lämpligare bestämmelser än de nuvarande beträffande ordningen för fastställande av ersättning till ledamöter i expropriationsnämnd samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan föranleda; samt

2) att motionerna i förevarande del, i den mån de icke blivit beaktade genom vad utskottet ovan hemställt, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 18 februari 1937.

På andra lagutskottets vägnar:

SIGFRID HANSSON.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Sigfrid Hansson*, *Linder**, *Tamm*¹, *P. Sandström*, *Heiding*, *Hagman*¹, *Norman*², *Olof Carlsson*^{1*}, *Knut Petersson*, *Sten*^{2*} och *Holstenson*²;

från andra kammaren: herrar *Hage*, *Olovson*, *Skoglund*¹, *Pettersson* i *Hällbacken*¹, *Molander*¹, *Sandström* i *Sollefteå* och *Hermansson*², fröken *Hesselgren*, fröken *Andersson*² samt herr *Nyblom*.

¹ Ej närvarande vid behandling av frågan om expropriation av mark för kommunala friluftsbad, lägerplatser och liknande ändamål.

² Endast närvarande vid behandling av under ¹ omförmälda fråga.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer:

A. Beträffande frågan om expropriation av mark för kommunala friluftsbad, lägerplatser och liknande ändamål:

av herrar *Heiding*, *P. Sandström*, *Holstenson* och *Nyblom*, vilka ansett, att utskottets yttrande i denna del bort hava följande lydelse:

»Såsom framgår av utskottets redogörelse har 1936 års riksdag i skrivelse den 23 maj 1936 till Kungl. Maj:t anhållit om utredning och förslag, syftande till att för den icke jordägande befolkningen underlätta och trygga möjligheterna att idka friluftsliv. Sedan medicinalstyrelsen den 28 november 1936 yttrat sig över denna skrivelse och livligt förordat en utredning, är ärendet beroende på Kungl. Maj:ts prövning. Vid den undersökning, som i anledning av riksdagens framställning synes kunna förväntas, torde frågan om möjligheten att genom köp eller annorledes förvärva för ändamålet erforderlig mark ävensom de åtgärder som i detta hänseende med beaktande av jordägarnas och den övriga befolkningens berättigade intressen lämpligen kunna och böra av statsmakterna vidtagas, säkerligen komma att tilldraga sig vederbörlig uppmärksamhet.

Förevarande motioner åsyfta i hithörande delar att utan avvaktande av resultatet av denna utredning få till stånd sådan ändring i expropriationslagen, att kommuner erhålla rätt att expropriationsvis förvärva mark för anordnande av friluftsbad. Även om på vissa platser svårigheter skulle förefinnas att ordna frågan om friluftsbad, torde nog kunna konstateras, att denna angelägenhet i regel blivit på ett för befolkningen tillfredsställande sätt löst. Något trängande skäl föreligger därför inte att till särskild behandling upptaga frågan om en utvidgning av expropriationslagen. Utredningens resultat bör avvaktas, så att därigenom klarhet vinnes beträffande bl. a. planen för ett lösande av de beaktansvärda sociala problem i deras helhet, varom här är fråga. Vid utredningen kunna åtskilliga synpunkter framkomma, som visa att ett expropriationsförfarande kan medföra avsevärda olägenheter. Det kan t. ex. visa sig mindre lämpligt att låta en kommun expropriationsvis förvärva mark inom en annan kommuns område och där utan hänsyn till andra kommuners event. intressen utföra och utnyttja anläggningarna efter

sina önskemål. Utskottet anser därför, att det i motionerna framförda önskemålet bör bliva föremål för en grundlig prövning i samband med de spörsmål, som den av 1936 års riksdag begärda utredningen kan komma att behandla, samt att därvid även bör prövas huruvida icke kommuner kunna tillförsäkras friluftsbad utan tillgripande av expropriationsförfarande.

Under åberopande av vad utskottet ovan anfört får utskottet hemställa,

1) att riksdagen, i anledning av förevarande motioner, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville i samband med den av 1936 års riksdag begärda utredningen angående underlättande och tryggande av möjligheterna för den icke jordägande befolkningen att kunna idka friluftsliv upptaga frågan om underlättande av möjligheterna att förvärva mark för kommunala friluftsbad ; samt

2) att motionerna i förevarande del, i den mån de icke blivit beaktade genom vad utskottet ovan hemställt, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.»

B. Beträffande frågan om en förändrad sammansättning av expropriationsnämnderna i syfte att vinna en sakkunnigare behandling av expropriationsmålen samt att nedbringa expropriationskostnaderna:

1) av herrar *Pettersson* i Hällbacken, *Molander* och *Sandström* i Sollefteå, som ansett, att utskottets yttrande i denna del bort erhålla följande lydelse:

»Såsom framgår av etc. — — — se utskottet sid. 16 — — — från vidare åtgärd. Den av Kungl. Maj:t verkställda utredningen, varav utskottet tagit del, måste anses giva vid handen, att några missförhållanden till följd av nu gällande bestämmelser om ersättning åt expropriationsnämnd icke föreligga. Motionärerna hava icke heller kunnat påvisa, att härutinnan någon ändring till det sämre inträtt efter avslutandet av nämnda utredning. Under sådana omständigheter har utskottet icke funnit skäl föreligga för riksdagen att hos Kungl. Maj:t ånyo hemställa om utredning i förevarande ämne. Enligt utskottets mening hava ej heller tillräckliga skäl etc. — — — se utskottet sid. 16 — — — allmänhetens förtroende.

Under åberopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att motionerna i förevarande del icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.»

2) av herr *Knut Petersson* och fröken *Hesselgren*, vilka anfört:

Såsom av ovanstående utlåtande framgår har utskottet icke ansett sig kunna biträda det i motionerna framställda önskemålet om en utredning jämväl beträffande möjligheten och lämpligheten av en ändrad sammansättning av expropriationsnämnderna i syfte att ernå en sakkunnigare behandling av expropriationsmålen. Utskottet anser, att det nuvarande syste-

met på ett tillfredsställande sätt sörjer för erforderlig sakkunskap vid uppskattningen och att någon ändring således icke är påkallad. Denna uppfattning kunna vi icke dela.

Inom städernas kommunalförvaltningar torde det vara en allmän erfarenhet, att löseskillingarna vid expropriation bli avskräckande höga. Som regel ligga de över eller i överkanten av gällande marknadsvärden. I och för sig behöver detta icke betyda, att det brister i sakkunskap eller oväld. Orsaken kan i stället vara att söka i själva grunderna för värderingen. Men då härtill kommer, att uppskattningarna växla på ett oberäkneligt sätt, ligger det nära till hands att söka förklaringen i bristande erfarenhet och insikt hos nämnderna. En större enhetlighet i prissättningen är icke blott ett önskemål utan en förutsättning för att institutet skall fylla sin uppgift. Under nuvarande förhållanden söka vederbörande myndigheter i det längsta undvika tillgripandet av expropriation — de veta alltför väl att resultatet kan bli en obehaglig överraskning. Inte minst med tanke på den vidsträckt lösningsskyldighet till mark, som numera är kommunerna ålagd enligt stadsplanelagen, framstår detta såsom en stor olägenhet.

Behovet av en mera ändamålsenlig ordning har givit sig till känna även annorstädes än inom den stadskommunala förvaltningen, enkannerligen inom vägväsendet. Redan i 1930 års förslag till lag om vägrätt påpekades, att expropriationsproceduren ställde sig alltför omständlig och kostsam. 1929 års vägsakkunniga anförde i detta ämne, att förhållandena ofta nog utnyttjades för att avpressa vägdistriktet oskäligen ersättningar. I motioner vid 1934 års riksdag anfördes, att expropriationsförfarandet i vissa fall medförde »orimliga» omkostnader, medan det däremot varken garanterade tillräckligt snabba avgöranden eller tillräcklig rättvisa och effektivitet. Det var i anledning av dessa och liknande klagomål som Kungl. Maj:t vid 1935 års riksdag framlade förslag till vissa ändringar i expropriationslagen, syftande till en förenkling av förfarandet vid expropriation för allmän väg. Propositionen bifölls av riksdagen, varefter de ifrågasatta lagändringarna genomfördes genom en lag av den 5 april 1935.

Denna reform medförde emellertid ingen ändring för städernas vidkommande. Ställningen är således den, att vägdistriktet i viss mån fått sina önskemål om en mera rationell ordning tillgodosedda, medan städerna, där förhållandena äro likartade, fortfarande äro bundna vid ett i vissa fall otidsenligt förfarande. Inte minst vid de ständigt återkommande gaturegleringarna, där det ofta gäller förvärv av obetydliga markkretsor, finna sig kommunerna på grund härav i en utomordentligt ogynnsam ställning vid förhandlingar om markupplåtelse. Då den alternativa ordning, som genom 1935 års lagändring anvisades vid expropriation för allmän väg, icke lämpligen kan utsträckas att gälla även städerna, måste andra utvägar uppsökas. En av dem, som ligga närmast till hands, är den i motionerna omnämnda, vilken synes säkerställa icke blott en snabbare och billigare handläggning av expropriationsärendena utan även och framför allt en enhetligare, mera tillförlitlig uppskattning.

Vi anse därför, att utskottets hemställan i denna del bort erhålla följande lydelse:

att riksdagen i anledning av förevarande motioner ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning såväl angående införande i expropriationslagen av lämpligare bestämmelser än de nuvarande beträffande ordningen för fastställande av ersättning till ledamöter i expropriationsnämnd som angående möjligheten att vid marklösen enligt stadsplanlagen genom en ändrad sammansättning av expropriationsnämnden vinna en sakkunnigare behandling av målen ävensom för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan föranleda.
